

File ID	uvapub:118139
Filename	r_en_m_hoge_dichtheid_gezin.pdf
Version	final

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type	article
Title	Wonen in hoge dichtheid: ook iets voor gezinnen?
Author(s)	L. Karsten, E. Bekius, T. Dijkers
Faculty	FMG: Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR)
Year	2011

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://hdl.handle.net/11245/1.367337>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

Wonen in hoge dichtheid: ook iets voor gezinnen?

Lia Karsten¹, Ellen Bekius² & Tessie Dijkers²

Het is bekend dat gezinnen met opgroeiende kinderen net iets meer eisen aan een woonlocatie stellen dan andere huishoudens. De vraag in deze paper is hoe gezinnen die gekozen hebben voor een (hoog)stedelijke woonlocatie hun nieuwe woonsituatie waarderen. Voor het beantwoorden van deze vragen richten de auteurs zich op twee recent opgeleverde appartementencomplexen in Amsterdam.

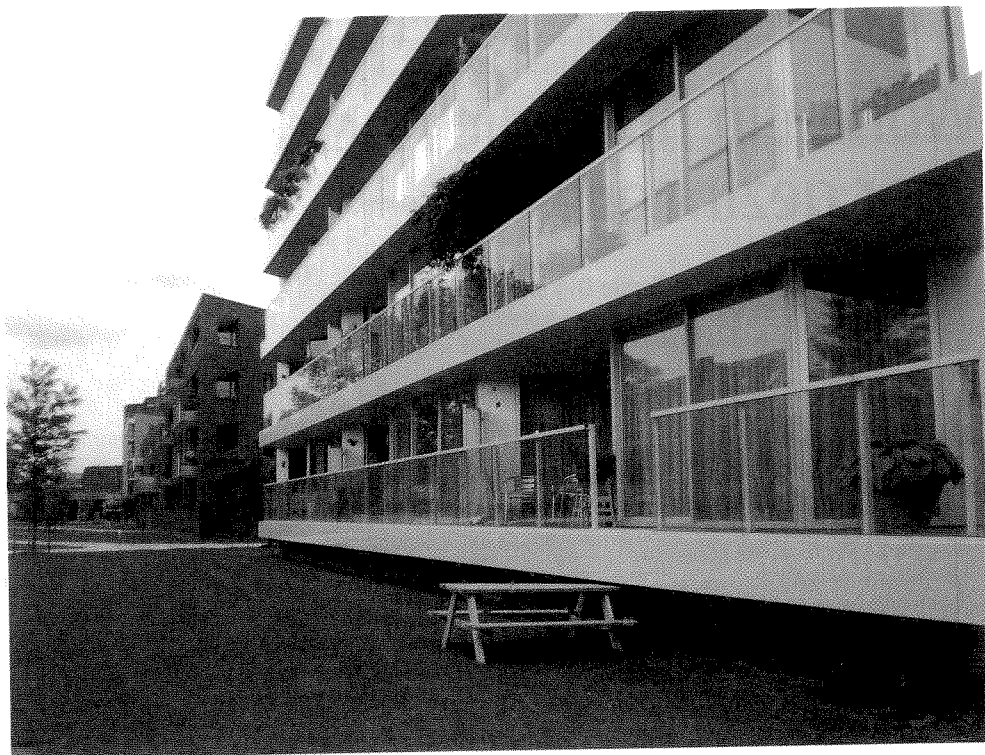
---

1. Inleiding

In de Structuurvisie Randstad 2040 (VROM, 2008) wordt Randstad Nederland geplaatst in de nieuwe Europese en globale concurrentieverhoudingen. Om die het hoofd te kunnen bieden is een sterke internationale Randstad nodig – zo wordt gesteld – waarin plaats is voor groei, nieuwe vormen van werkgelegenheid en hoge stedelijke dichtheden. Het stimuleren van hoogbouw wordt noodzakelijk geacht. Voorstellen voor een verdere verdichting van de stad bouwen voort op het al eerder ingezette compacte stadbeleid. Met Randstad 2040 zoekt Nederland aansluiting bij internationale ontwikkelingen op het gebied van de stedenbouw. In internationaal verband worden tal van argumenten genoemd – van economische, demografische en

-
1. Geassocieerd professor, Afdeling Geografie, Planologie en Internationale Ontwikkelingsstudies van de Universiteit van Amsterdam.
  2. Master student Sociale Geografie, UvA.

culturele aard – die van invloed zijn op de totstandkoming van de ‘metropolitane’ stad (Knox, 1993; Soja, 2000; Zukin, 1995).

De Funen

In de structuurvisie van Amsterdam (DRO, 2010) wordt een visie neergelegd over een compact Amsterdam van de toekomst. Het blijkt vooral een visie in fysieke en economische termen waarbij hoge woningdichtheden als een noodzakelijkheid worden gepresenteerd. Over de vraag voor wie die stad van de toekomst bedoeld is, zijn weinig expliciete ideeën ontwikkeld. De structuurvisie heeft het over algemene begrippen als stadsbewoners, internationale kenniswerkers en etnische diversiteit. De literatuur laat zien dat beleidsmakers en ontwikkelaars vooral kleine goed bemiddelde huishoudens zonder kinderen – yuppies en empty nesters – als rechtgeaarde stedelingen zien (Fincher, 2004; Costello, 2005; Karsten, 2009). Kinderen of gezinnen worden in de ontwerp structuurschets niet expliciet als doelgroep genoemd. Toch weten we uit onderzoek (Brun en Fagnani, 1994; Butler, 2003; Bortman et al, 2010) dat er een groeiende interesse is van met name tweeverdienende

gezinnen voor stedelijk wonen. In Nederlandse grote steden, maar ook in andere Europese als Stockholm, Londen en Parijs, verrijzen nieuwe appartementencomplexen (mede) bevolkt door jonge gezinnen. Het is blijkbaar niet meer vanzelfsprekend om als gezin naar een suburbane woonlocatie te verhuizen (Karsten, 2007). Stedelijke beleidsmakers lijken daar nog niet erg van doordrongen en ruimtelijk beleid gericht op het accommoderen van gezinswonen in hoge dichtheid is nog niet ontwikkeld.

De Funen

De vraag in deze paper is hoe gezinnen die gekozen hebben voor een (hoog)stedelijke woonlocatie hun nieuwe woonsituatie waarderen (Howley, 2010; Van Vliet, 1983). Het is bekend dat gezinnen met opgroeiende kinderen net iets meer eisen aan een woonlocatie stellen dan andere huishoudens (Jarvis et al, 2001). Dit betreft bijvoorbeeld de kwaliteiten van de buitenruimte voor het buiten spelen, de sociale omgeving (speel-vriendjes) en de aanwezigheid en bereikbaarheid van kindvoorzieningen als crèches, scholen maar ook sportvelden (Bjorklid, 1982; Christensen en O'Brien, 2003; Chawla,

2002; Karsten et al, 2001). Welke ervaringen hebben gezinnen met het wonen in hoogstedelijke locaties, wat definiëren zij als de lusten en wat als de lasten (Stevenson et al, 1967) en hoe zou in het stedelijk beleid beter rekening gehouden kunnen worden met deze groep?

Voor het beantwoorden van deze vragen richten wij ons op twee recent opgeleverde appartementencomplexen, De Funen en Westerdokseiland, beide in het centrum van Amsterdam, die vanwege hun hoge woningdichtheid en het ontbreken van privétuinen model kunnen staan voor de richting waarin de stedelijke ontwikkeling zich beweegt. Jonge gezinnen (kinderen beneden de 12 jaar) zijn bevraagd over hun waardering van deze nieuwe wooncomplexen.

De Funen

2. Literatuur

Uit literatuur blijkt dat compact bouwen niet alleen voor Amsterdam, maar voor meer steden een strategie zal worden (Nirov, 2011). Een compactere stad wordt beschouwd als remedie tegen de aantasting van het milieu en levert extra draagvlak voor voorzieningen op. De nadruk op compact wonen is dus betrekkelijk nieuw, maar het wonen in flats komt natuurlijk al veel langer voor. Costello (2005) constateert een interessante ommezwaai in de status van hoogbouw. In de jaren zeventig verkreeg hoog wonen – vooral gerealiseerd in de sociale huursector – een negatieve reputatie. Bewoners met weinig middelen waren hierop aangewezen. Die situatie is nu helemaal omgekeerd. Binnen het huidige postmoderne vormgevingsideaal worden juist veel hoge en compacte appartementen gerealiseerd in de duurdere huur en koopsector. Daarmee is het een nieuw statussymbool geworden zoals de benamingen van loft en penthouse laten zien.

De toegenomen groei van gezinnen die in de stad wonen bestaat globaal gesproken uit twee groepen: een grote groep van migrantengezinnen en een veel kleinere groep van nieuwe middenklasse gezinnen. De eerste groep heeft doorgaans niet zo heel veel te kiezen. Zij zijn in grote mate aangewezen op de omvangrijke goedkopere huursector in de grote steden. De groeiende groep van nieuwe middenklasse gezinnen (Boterman et al, 2010) kunnen het zich veroorloven om naar buiten te trekken, maar prefereren een stedelijke woonstek. Eengezinswoningen zijn traditioneel het meest in trek bij huishoudens met kinderen. Waarom kiezen sommige gezinnen dan toch voor de stad waar het aandeel eengezinswoningen erg klein is? Belangrijkste reden zijn van tijdruimtelijke aard. Men wil dichtbij het werk wonen, maar ook bij cultuur en andere voorzieningen. Dat bespaart tijd die hard nodig is om werk en zorg te combineren. Daarnaast zijn stedelijk georiënteerde gezinnen vaak al langdurig woonachtig in de stad en hebben daar een sociaal leven opgebouwd waar ze niet uit willen vertrekken. Tot slot zien deze gezinnen zichzelf als stadsgezinnen. De identiteit als stadsbewoner wordt belangrijk gevonden om zich te onderscheiden van de 'doorsnee' gezinnen die naar buiten trekken (Karsten, 2007).

Het is bekend dat gezinnen in de vier grote Nederlandse steden minder tevreden zijn dan gezinnen elders. Meer dan 40% heeft plannen om te verhuizen, tegenover 24% voor gezinnen algemeen (SCP, 2001) Waarom dat precies is en hoe dat samenhangt met de woonsituatie is niet bekend. We weten dat in een stad als Amsterdam maar liefst 68% van de gezinnen te krap woont. Dat betekent dat ze niet genoeg kamers hebben om elk van de kinderen in te laten slapen. Is dat de reden dat gezinnen willen verhuizen? Of willen gezinnen verhuizen omdat ze nu een bovenwoning hebben? Of omdat de buurt niet prettig is of de school te ver weg?

In Nederland is er nooit onderzoek gedaan naar de woonpraktijken en woontevredenheid van gezinnen in de hoogbouw uit de jaren zeventig van de vorige eeuw. Het meer recente onderzoek onder stedelijk georiënteerde gezinnen richt zich ook niet expliciet op gezinnen woonachtig op locaties van grote dichtheid. In het buitenland, Amerika en Australië, is wel het een en ander onderzocht. Daar komt geen eenduidig beeld uit naar voren. Het blijkt steeds weer dat de lokale situatie in ruimtelijke (hoe dicht/hoog/gemengd) en sociale (sociale status, aandeel kinderen) zin van doorslaggevende betekenis is voor de vraag of bewoners tevreden zijn over hun compacte woonsituatie (Mitrany, 2005). Gezinnen uit de lagere sociaaleconomische klasse die wonen in anonieme hoge 'huurkazernes' zijn over het algemeen niet erg gelukkig met hun woonsituatie (Stevenson et al, 1967). Maar een onderzoek in Singapore (Yuen, 2005) onder middenklasse bewoners van flateigenaren laat juist een tevreden groep zien met name over de goed functionerende liften en de locatie dichtbij de metro. Uit een recent onderzoek van Dockerey en anderen (2010) specifiek gericht op de effecten van hoogbouw op de ontwikkeling van kinderen, zijn alleen kinderen uit de lagere sociale klasse onderzocht die in de huursector wonen. Zij blijken zich niet altijd positief te ontwikkelen en de zelfstandige bewegingsvrijheid is klein. Die conclusie wordt gedeeld door Gifford (2007). Van Vliet (1983) laat zien dat eventuele negatieve kanten van 'high-rise living' gedeeltelijk gecompenseerd kunnen worden door de aanwezigheid van buurtvoorzieningen en ook andere (buur)kinderen. Als kinderen met elkaar op kunnen trekken is dat niet alleen voor de kinderen zelf maar ook voor de ouders een verlichting. Zij moeten dan wel de ruimte hebben om elkaar buitenshuis te kunnen ontmoeten.

Het vrijwel ontbreken van gedetailleerde onderzoeksgegevens over jonge gezinnen uit de midden en hogere sociale lagen van de samenleving die in dichte stedelijke pakking wonen, vormde aanleiding voor voorliggend onderzoek.

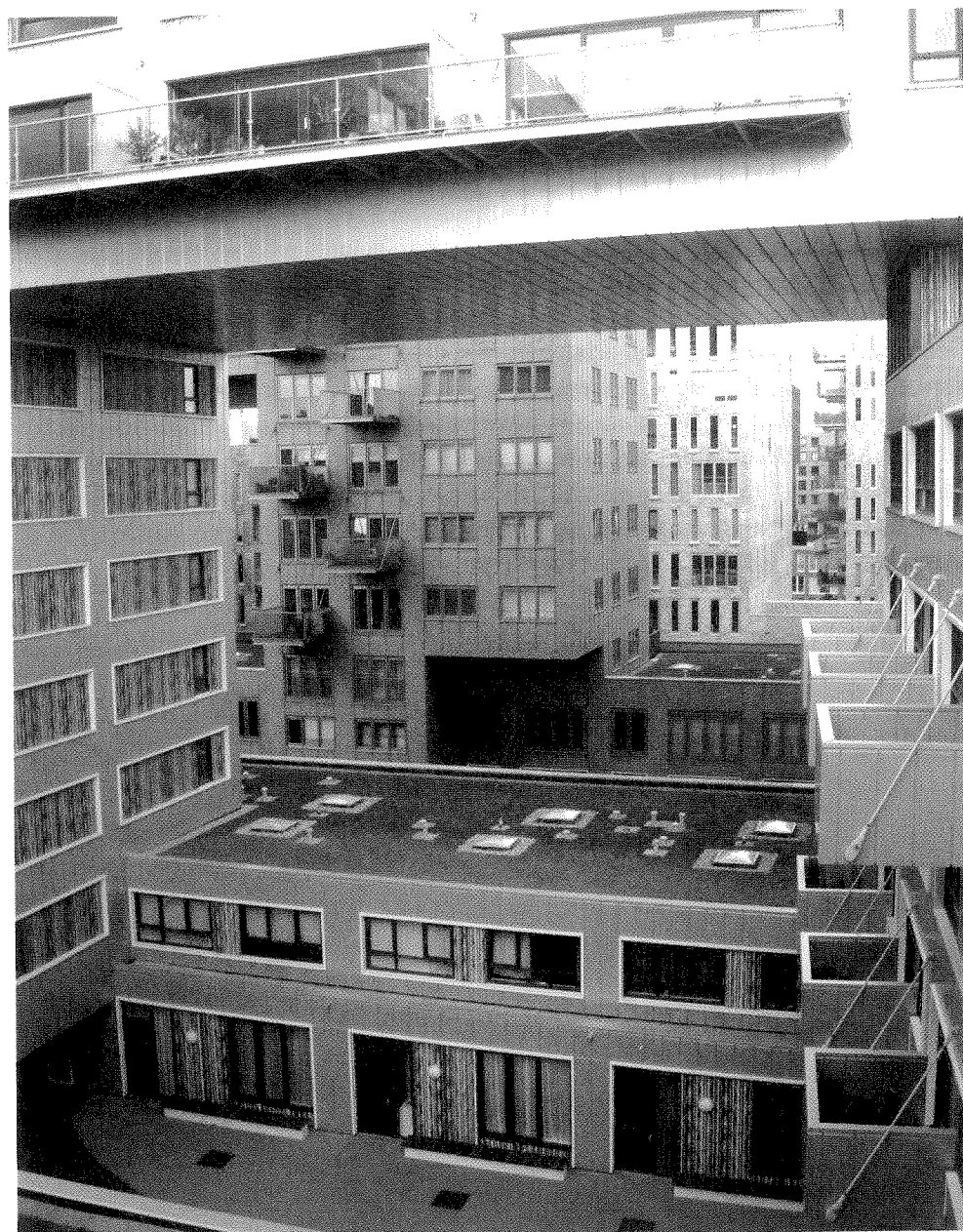
3. Onderzoekslocaties, methoden en populaties

De Funen en het Westerdokseiland kunnen beide model staan voor woonlocaties van zeer hoge dichtheid. De Funen heeft een dichtheid van ongeveer 150 woningen/ha en Westerdokseiland spant de Nederlandse kroon met maar liefst ruim 300 woningen/ha. Ter vergelijking, de gemiddelde VINEX locatie in Nederland haalt ongeveer 35 woningen/ha. In het Amsterdamse IJburg varieert de dichtheid van 60 tot 100 woningen/ha (Lupi, 2008). En voor de internationale vergelijking: de dichtste wijken in Londen (Chesea and Kensington) staan voor 130 woningen/ha. (Dempsey, 2006: 6).

De Funen is gelegen op een voormalig industrieterrein aan de rand van de binnenstad van Amsterdam in de Czaar Peterbuurt (Bekius, 2010). In het park zijn recentelijk 495 woningen gebouwd op ongeveer 3,5 hectare waarvan 54% in particulier eigendom, 35% sociale huur en 12% particuliere huur (alle cijfers in deze en andere paragrafen: www.os.amsterdam.nl). De gemiddelde WOZ waarde (onroerende zaakbelasting) is 336.000 met uitschieters naar boven. De Funen heeft een blokrandbebouwing langs twee zijden, dat het binnengebied beschermt tegen geluidsoverlast van de nabij gelegen spoorweg. Het binnengebied bestaat uit een parklandschap waarin diverse appartementencomplexen staan, gebouwd als lage (4-6 hoog) torentjes in een open ruimte. Geen enkele woning heeft een privé-tuin. Wel hebben de meeste woningen een vorm van buitenruimte: dakterrassen dan wel balkon. Het park is autovrij en de groene buitenruimte is openbaar gebied, maar zo ontworpen dat het duidelijk is dat deze als collectieve ruimte voor de bewoners bedoeld is. Aansluitend aan De Funen, in de oude Czaar Peterbuurt, zijn een speeltuin, een basisschool, naschoolse opvang en enkele winkels gesitueerd. In De Funen wonen 288 kinderen tot 14 jaar (21%); 53% van de bewoners zijn autochtone Nederlanders (Amsterdam: 50%).

Westerdokseiland

Westerdokseiland

Het Westerdokseiland bestaat uit ruim 900 woningen op een oppervlakte van ongeveer drie hectare (Dijkers, 2010). Deze hoogstedelijke woonlocatie is gelegen naast

het Amsterdamse Centraal Station. Het Westerdokseiland is gebouwd in drie bouwblokken rondom 7 zogenaamde cours (afgesloten collectieve buitenruimte). De gemiddelde WOZ waarde van een appartement is 343.000 euro met uitschieters naar bijna een miljoen. Veel woningen zijn in eigendom van de bewoners (46%), daarnaast is er vrije sector huur (25%) en zijn er sociale huurwoningen (29%). Behalve woningen herbergt het Westerdokseiland ook een kinderdagverblijf, enkele winkels en een groot aantal kunstenaars studio's. Op het Westerdokseiland wonen 279 kinderen in de leeftijd tot 14 jaar (16%; gelijk aan het Amsterdamse gemiddelde); 60% van de bewoners zijn autochtone Nederlanders.

Via de sneeuwbalmethode zijn in De Funen gegevens verzameld van 22 gezinshuishoudens. Op het Westerdokseiland zijn van 28 huishoudens met kinderen gegevens verzameld. In de praktijk zijn veelal de moeders geïnterviewd. Er is geprobeerd om migrantenhuishoudens in het onderzoek te betrekken, maar dat is helaas nauwelijks gelukt. In beide locaties is het aandeel hoogopgeleiden groot. Vrijwel alle geïnterviewden wonen al lang in Amsterdam, hoewel de meesten er niet geboren zijn. In vrijwel alle gezinnen werken beide ouders. De meerderheid is georiënteerd op de Amsterdamse arbeidsmarkt. De kinderen van de respondenten in De Funen zijn gemiddeld iets ouder dan die van het Westerdokseiland. Het valt op dat verschillende moeders na de geboorte van hun kinderen als thuis werkende freelancer zijn begonnen.

TABEL 1: Enkele achtergrond gegevens van de geïnterviewde gezinnen (* twee alleenstaande ouders)

	De Funen: 22 gezinnen	Westerdokseiland: 28 gezinnen*
Opleidingsniveau HBO/Academisch	16	23
Aantal gezinnen met één kind	4	10
Gemiddelde leeftijd kinderen	4,59	3,78
Koopwoning	22	16
Privé Buitenruimte	17	18
Tweeverdieners (beide parttime)	22 (11)	23 (12)

Het is duidelijk dat we geen evenredige afspiegeling van de totale bewonerspopulatie hebben onderzocht. Het gaat uitsluitend om jonge gezinnen (kinderen jonger dan twaalf jaar), bewoners met een andere dan de Nederlandse etniciteit zijn zwaar ondervertegenwoordigd en het aandeel bewoners van koopwoningen is hoger dan voor de beide locaties als geheel. Omdat we weten dat eigenaar-bewoners over het algemeen meer tevreden zijn over hun woonsituatie dan huurders en omdat allochtone Nederlanders vaker huren dan kopen, zal het onderzoek waarschijnlijk een te positief beeld schetsen.

In het onderzoek zijn zowel enquêtegegevens verzameld als ook interviews gehouden. De enquête is gebruikt voor het inventariseren van persoonlijke gegevens en andere feitelijke zaken als woonduur en grootte van de woning. De half gestructureerde interviews zijn gebruikt om de waardering van de nieuwe woonsituatie te meten. Er is gevraagd naar de waardering van de *site* en de *situation* van de nieuwe woonplek. De woonsituatie als *site* betreft de woning (grootte en indeling/comfort) en de directe omgeving zowel fysiek als sociaal (buitenruimte privé, collectief en openbaar en buuren). De woonsituatie als *situation* vraagt naar de locationele aspecten van de nieuwe woonplek (tijdruimtelijke nabijheid werk, voorzieningen en vervoer). We kijken dus niet alleen naar dichtheid, maar volgend de literatuur, worden ook andere kwaliteiten van de woonplek meegenomen. Tevens is gevraagd naar de plannen voor verhuizing als een vorm van *overall* woonwaardering.

4. De Funen

Woning

De meeste gezinnen hebben lang gezocht naar een andere woning en zijn blij met hun nog nieuwe moderne appartement. Het is in veel gevallen een verbetering ten opzichte van de woning waar ze uit kwamen, die vaak oud, klein en gehorig was. Dat de nieuwe woning geen ruime eengezinswoning zou worden was door iedereen ingecalculeerd. Het valt op dat de gezinnen die een appartement bewonen hiervan eerder de voordelen benoemen dan de nadelen, zoals deze moeder met baby en peuter uitlegt: *"Ook is dit handig voor de zorg voor de kinderen omdat je niet naar boven hoeft om een luiertje te verschonen. Op die manier kan ik, ook wanneer ik in een slaapkamer ben, de ander goed in de gaten houden."* Toch zijn er ook minpunten. Belangrijkste minpunt voor velen is toch de beperkte grootte van het appartement. Soms is er na de verhuizing (nog) een kind geboren en komen de respondenten erachter dat het aantal kamers ontoereikend is. Zo is een mevrouw die tien weken geleden is bevallen van haar tweede kind bezig om iets anders te zoeken. *"Nou, we zijn heel tevreden geweest met de woning maar nu niet meer, want we hebben gewoon te weinig slaapkamers, en de slaapkamers die we hebben... onze slaapkamer is vrij groot, 4 bij 4. De kamer van mijn dochter is gewoon echt heel klein, 2,5 bij 2, dus dat ... daar kun je eigenlijk niet twee kinderen in proppen. Nu kan de baby nog bij ons slapen, maar dat gaat een jaartje goed en dan is er nog een kamer nodig. Dus we zijn nu op zoek naar iets anders, maar het liefste wel hier in het Park, daar zijn we nog steeds wel heel erg tevreden mee."* Ook bij gezinnen waar nu nog één kind is, speelt de gedachte van een grotere woning voor de toekomst in het achterhoofd. Een ander minpunt,

alleen genoemd door de appartementbewoners die langs het spoor wonen gaat over de onvermijdelijke geluidsoverlast in de zomer: *"Ik moet zeggen, één ding valt me wel tegen. We woonden in de Czaar Peterstraat en daar ging een bus doorheen en een tram en toen dacht ik hoeveel herrie kan je meer hebben dan daar. Maar de treinen die zijn wel pittig. Maar dat is inmiddels wel beter want het spoor is verbeterd. Maar zomers heb je toch alles open en dan is het toch wel veel herrie"*.

Buitenruimte

In De Funen heeft geen van de appartementen een eigen tuin. Sommige appartementen hebben zelfs geen enkele vorm van buitenruimte. De loggia is in sommige gevallen bij de woning getrokken om een te klein woonoppervlakte toch iets te vergroten. Een eigen buitenplek wordt vooral gemist om 's avonds als de kinderen in bed liggen nog even buiten te kunnen zitten. Toch valt op dat een eigen tuin door maar weinigen als ambitie wordt geformuleerd. Een privé tuin wordt niet echt gemist omdat de publieke ruimte op het park goed functioneert als buiten speelplek. De respondenten vinden het zelfs leuker voor de kinderen omdat hier heel veel andere kinderen zijn waarmee gespeeld kan worden. Ook de ouders vinden het leuk, omdat ze hier 'gedwongen' worden om mee te gaan met de kinderen om toezicht te houden en er zodoende contact met andere gezinnen ontstaat: *"Nee, wat ik het handige eraan vind, als je kleine kinderen hebt, is een buitenruimte fijn omdat je dan niet per se je deur uit hoeft als ze buiten aan het spelen zijn in de tuin. Maar het fijne aan dit is dat je niet binnen de hekken van je eigen tuin zit waar hij als enig kind in z'n eentje zou moeten spelen. Hij gaat hier naar buiten en er zijn nog tien anderen die ook aan het buiten spelen zijn. Nee... ik mis het helemaal niet een eigen tuin."*

Toch zijn er ook enkele gezinnen die als compensatie voor het ontbreken van een eigen groene ruimte een 'natuurplek' buiten de stad hebben gekocht, zoals dit gezin dat een caravan heeft gekocht in Calantsoog: *"We hebben dit huis ook gekocht omdat hier een Park was. Als dat er niet was geweest dan had ik het niet gedaan, dan had ik me heel erg opgesloten gevoeld.... En toen wij dit gekocht hadden, toen kwam die caravan eigenlijk via de mail, van caravannetje te koop en aan het strand, echt vijf minuten van het strand, en wij zijn allebei ook wel strandmensen dus toen zei ik dan wil ik die ook, dan hebben we in ieder geval nog een uitvlucht... haha... want we hadden dit op papier gekocht dus je weet helemaal niet hoe het eruit ziet dus dat vond ik doodeng. Dus ik vond het wel heel fijn om dat als uitvlucht te hebben... en dat hebben we eigenlijk nog steeds, en dat heeft mijn dochter ook wel, die vindt het daar ook helemaal te gek. Dus we kunnen haar eigenlijk alles bieden en dan is wel super ..."*

Buren

In De Funen zijn de bewoners erg tevreden over de directe buren/bewoners van het blok. Veel gezinnen hebben min of meer gelijktijdig hun nieuwe huizen betrokken en dat schept een band, aldus de geïnterviewden. Bovendien bleek dat er veel overeenkomsten in gezinssituatie waren: *"Het is natuurlijk allemaal tegelijkertijd opgeleverd en het zijn allemaal mensen uit dezelfde leeftijdscategorie met kinderen in dezelfde leeftijd, met dezelfde interesses, allemaal hoger opgeleid, alle twee werken, dus de hele, hoe noem je dat... zeg maar belevingswereld van iedereen is hetzelfde. Dus je komt niet mensen tegen, dat je denkt, nou daar kan ik niets mee of zo, je hebt allemaal wel dezelfde achtergrond een beetje."*

In De Funen zijn veel contacten met buren, vooral met ouders van andere kinderen en er worden veel activiteiten samen ondernomen. Zo wordt er Sinterklaas georganiseerd, en er worden paaseieren gezocht en Koninginnedag wordt georganiseerd voor het hele Park. Ook wordt er samen met de kinderen naar de speeltuin gegaan, of naar Artis. Wanneer er iemand omhoog zit, is er altijd wel een andere ouder die even op de kinderen wil passen. Ook is er een groepje ouders dat om en om de kinderen tussen de middag mee naar huis neemt voor een boterham. Of er wordt afgewisseld wie de kleine kinderen van de crèche en de grote kinderen van school haalt "zodat je maar een kant op hoeft te lopen." Ook de babyfoon wordt soms bij de buurvrouw neergezet wanneer er even boodschappen gedaan moeten worden en de baby net slaapt, en dit wordt dan daarna omgewisseld. Het toezicht op het buitenspelen wordt ook wel van elkaar overgenomen. En van het een komt het ander. Zo is er een groep gezinnen die samen oud en nieuw vieren: *"Dan gaan we eerst met de kinderen eten en dan gaan we daarna met de kinderen vuurwerk afsteken, of nou ja sterretjes, dus gewoon dat soort dingen wel echt, met de kinderen samen, en daarna gewoon. Meeste mensen gaan ook niet weg, die blijven gewoon thuis en dan zien we elkaar om twaalf uur buiten. Dan liggen die kinderen gewoon te tukken en dan heeft iedereen een babyfoon enzo bij zich, en dat is wel heel gezellig!"* Veel bewoners kennen elkaar door de kinderen, maar soms ook door het werk. Dat maakt dat er ook in beperktere mate contacten zijn met mensen zonder kinderen, zoals een van de vele freelancers uitlegt: *"Ook wel met de buren zonder kinderen, heb ik wel veel contact. Maar dat komt weer doordat ik ook voor hen werk, opdrachten voor hen doe, dus dat is wel grappig, dat loopt een beetje door elkaar, die werk contacten en die kindercontacten".* Wonen, werken en zorgen zijn voor de aan huis werkende freelancers overlappende domeinen.

Locatie

De Funen ligt heel centraal in Amsterdam. Het stadscentrum is op fietsafstand en dat geldt ook voor veel culturele en uitgaansvoorzieningen. Veel bewoners kunnen op de fiets naar het werk. Bijzonder van de De Funen is bovendien dat de locatie voor een aantal kinderdomeinen extreem gunstig is: school, kinderopvang en speeltuin zijn heel dichtbij. Alle kinderen op een na zitten op een bestaande school aan de overkant van het park waar ook de opvang en de speeltuin zijn. Op die school zitten ook veel kinderen uit migrantengezinnen uit de Czaar Peterbuurt en juist die menging wordt op prijs gesteld: *"Je hebt hier niet dat homogene blanke ...Het is wel prettig dat het een beetje door elkaar zit en dat is hier echt heel goed ...verschillende culturen door elkaar. De Czaar Peterbuurt is ook, op school heb je ook veel kinderen van de andere kant van de Czaar Peterstraat waar veel meer sociale woningbouw is en veel meer allochtone mensen wonen en dat loopt eigenlijk wel prettig door elkaar heen zo".* Voor de school, de opvang en de speeltuin hoeft geen drukke weg te worden overgestoken: deze kindvoorzieningen zijn door het park en lopend bereikbaar. Buiten spelen kan voor de deur: *"Geweldig, ik vind het hier echt leuk. We kunnen hier lekker wandelen, en we kunnen overal naar toe, lopend, met het OV met de fiets...dat is beter dan waar we eerst woonden. Dat was op vijf hoog en daar was de buurt niet zo heel leuk, niet zo rustig enzo als hier. Daar zouden de kinderen niet zo goed naar buiten hebben gekund als hier".* De bouwwijze van de gesloten ombouw in combinatie met bouwblokken in het groen zorgt voor voldoende afsluiting zonder dat de kinderen 'opgesloten' zijn en geluidoverlast blijft beperkt.

Verhuisplannen

Geen van de geïnterviewden geeft aan op korte termijn (binnen twee jaar) te willen verhuizen. Sommigen strugglen met ruimte en zoeken een grotere woning op het park zelf. Er zijn respondenten die zeggen hier nooit meer weg te willen; *"En zoals wij steeds tegen elkaar zeggen, dit is het huis waar wij doodgaan. We gaan niet meer verhuizen, ik ga niet meer weg..."* Anderen relativiseren dit standpunt en wijzen erop dat als de kinderen ouder worden het Park misschien wel te klein wordt. Een moeder met kinderen van vier en een half jaar oud: *"Eigenlijk is dit gewoon ideaal voor kleine kinderen gewoon. Het is wel dicht op elkaar. Dus ik ben zelf van vroeger gewend in een woonwijk, wat ruimer opgezet. Met een speelpleintje en dan kon je ook nog doorlopen naar een of ander slootje en dan kon je daar nog spelen. Dan kon je echt los van je ouders, weg van alle volwassenen zeg maar spelen. En dat kan hier niet zo goed. Dus echt zelfstandig... ik bedoel, ze zijn echt altijd in het zicht van volwassenen. Dat is ook aan de ene kant goed, want ze zijn nog jong. Maar misschien*

als ze op een gegeven moment ouder zijn dan... dan vraag ik me af of... dan is het Funen-Park misschien wel te klein. Nou... we zullen wel zien..."

5. Het Westerdokseiland

Woning

Ook de respondenten op het Westerdokseiland zijn over het algemeen tevreden met hun woning, maar er wordt toch meer geklaagd dan in De Funen. Dat betreft net als in De Funen het gebrek aan kamers of bergruimte. Dat maakt dat bewoners met een kleine woning al vrij snel na oplevering van hun woning aan het verbouwen slaan. Zij splitsen kamers of creëren bergruimte in de hoogte. Sommige gezinnen klagen over een gebrek aan uitzicht. Respondenten die lager wonen of aan de binnenkant en op gebouwen uitkijken zijn minder tevreden dan de mensen die hoog over de stad of het IJ kunnen uitkijken. Een respondent uit de sociale huursector klaagt over de geplande bouw van het gerechtsgebouw – een hoog gebouw aan de overkant – waardoor veel zonlicht zal worden weggenomen: *"En wij zitten hier te eten, en het zonlicht kaatst vanaf het water hier naartoe en je ziet bootjes. En wij hadden gekozen zo van je krijgt hier nog wel een beetje zon, op 6 hoog. [...] Dus als we dat hadden geweten dan hadden we het misschien niet gedaan. Het beetje uitzicht dat je hebt, verdwijnt. [...] Als dit twee verdiepingen lager lag hadden we het sowieso niet gedaan, moet je voorstellen, dan kijk je helemaal op de andere gebouwen. (...) Ja, ik moet ook overdag wel eens een lamp aandoen in de woonkamer".*

In een van de cours, La Grande Cour, wordt geklaagd over de slechte kwaliteit van muren en vloeren van de woning, waardoor de woning er minder mooi uitziet en gehorig is. Een respondent vertelt hoe dit frictie veroorzaakt met de onderburen die zich ergeren aan contactgeluid: *"Wij hebben onderburen en die klagen over het zogeheten contactgeluid. Als ze bij ons in de woonkamer lopen dan horen zij het bonken. [...] Als we zeggen 'we gaan pannenkoeken eten', dan komen die kinderen aanrennen. [...] Terwijl het gewone gezinsgeluiden zijn, worden zij er dus helemaal gek van [...] Nou ik ben het wel met die man eens dat het niet klopt hoe die vloeren zijn. Als je in een nieuwbouwwoning komt van de jaren 70/80 hoor je niet iemand boven je lopen. En hier wel. [...] We zitten wel eens te denken om de bouw en woondienst te laten komen voor een geluidsmeting".* Mensen in de koopwoningen zijn meer tevreden over hun woning dan mensen in huurwoningen. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de koopwoningen beter gesitueerd, ruimer en comfortabeler zijn.

Ook het ontbreken van een eigen buitenruimte (dit is het geval bij 10 van de 28 gezinnen) of de beperkte omvang van het terras/balkon zijn een bron van ergernis. Als ouders het al ingewikkeld vinden om naar buiten te gaan, roept dat vragen op over hoe dat voor kinderen is.

Westerdokseiland

Buitenruimte

Ook op het Westerdokseiland heeft niemand een tuin. Een mevrouw met een koopappartement zonder buitenruimte op de 5^e verdieping zegt hierover: *"Je moet echt een actie ondernemen om een beetje naar buiten te gaan. Dat is een beetje gedoe. Dus ik mis het wel. Niet iedereen heeft dat gevoel hier, maar misschien is het ook wel meer als je een klein kind hebt, dat je een beetje buiten kan rommelen".* Over het algemeen wordt het ontbreken van een eigen tuin niet als een groot nadeel gezien. Sommige respondenten signaleren zelfs een voordeel: *"Ik hoef geen tuin, want dan ben je elk weekend gras aan het maaien".* De gemeenschappelijke buitenruimte wordt ook door de gezinnen op het Westerdokseiland gewaardeerd. Zij zijn blij met de nette uitstra-

ling van het complex, met de levendigheid en met de geboden privacy. Maar de gezinnen in zowel de koop- als de huurappartementen missen groen. De cours zijn vooral stenig en het weinige groen beperkt zich tot wat bamboe. Een andere klacht betreft het gebrek aan ruimte voor het stallen van gezinsbakfietsen. Dat is nu veelvuldig een bron van overlast. Een moeder vertelt: *"Zo zijn er mensen die bakfietsen gaan lek-prikken en.. ja nou, toen woonden we hier nog maar net en daar was iemand van die boot, die had allemaal stickers gemaakt, een anti-bakfietscampagne"*.

Belangrijkste minpunt van het Westerdokseiland is toch het ontbreken van een ruimte waar kinderen echt hun gang kunnen gaan. Het is voor de geïnterviewden duidelijk dat de cours voornamelijk zijn ontworpen voor volwassenen en niet of onvoldoende gedacht is aan het gebruik door kinderen. Kindergeluiden en overlast van oudere kinderen en tieners hebben in twee cours gezorgd voor bordjes met als opschrift: Deze cour is geen speeltuin. Een vader van twee kinderen: *"Ja, er zijn misschien wel meer gezinnen gekomen dan ze verwachtten, maar deze flat is gewoon echt een gezinnen afdeling. Dus hoezo ga je dan zo'n bord ophangen? Als dat bord er vooraf al hing, was ik hier niet komen wonen"*. De praktijk is dat sommige ouders en kinderen het bord maar gewoon negeren. Zo vertelt een andere vader op La Grande Cour: *"Mijn zoontje van 3 vroeg aan mij, nou pap mag ik hier niet meer spelen? En toen zei ik, nou er staat dat het niet mag, maar van mij mag het wel. Want ik vind het belachelijk dat die borden er hangen. Want kinderen zijn ook bewoners, dus die mogen ook van die cour gebruik maken. En dat ze dan een beetje kinderlawaai veroorzaken dan hoort dat er gewoon bij"*. Als alternatief voor het spelen op de cour is een speellocatie in de vorm van een speelboot ontworpen. Daarover zijn de reacties gemengd. Hij is klein en daardoor alleen geschikt voor kleine kinderen. Maar de locatie in het water vraagt van de kinderen eigenlijk dat ze een zwemdiploma hebben en dat is juist bij kleine kinderen niet algemeen het geval. Het feit dat de cour is afgesloten vinden de meeste ouders prettig in verband met de veiligheid.

Over de hoge dichtheid op zich wordt op het Westerdokseiland nauwelijks geklaagd. Het is wel zo dat mensen van uiteenlopende leeftijden en huishoudtypen dicht op elkaar wonen en dit veroorzaakt soms frictie. Maar er wordt ook druk onderhandeld over regels die voor iedereen aanvaardbaar zijn. Zo vertelt een moeder die op een cour woont waar verschillende bedrijfsruimtes zitten: *"Mijn burens aan deze kant zijn wel eens naar buiten gekomen toen mijn dochtertje in haar blootje op het fietsje zat, en daar namen ze aanstoot aan. Of ik haar kleertjes aan wilde trekken want ze had klanten. Nou dan houden we daar weer rekening mee"*. In de meeste cours lijkt het zo te zijn dat de overlast die bewoners van elkaar hebben wel minder is geworden. Naarmate men er langer woont, leert men meer rekening met elkaar te houden en als men er echt niet uitkomt is daar altijd nog de huismeester die bemiddelend kan optreden.

Westerdokseiland

Buren

Evenals in De Funen, vertellen ouders op het Westerdokseiland dat het hebben van kinderen een band schept tussen burens: *"Dat is leuk, dat je dus heel veel contact hebt met burens, zoals op die binnenplaats is het heel gemakkelijk om even..dat je even boodschappen gaat doen terwijl andere burens op jouw kinderen gaan letten of andersom"*. Ouders die hun kind op de crèche van het Westerdokseiland hebben, hebben duidelijk meer contacten dan andere gezinnen. Er zijn verschillende initiatieven zoals buurtborrels, maar over het algemeen minder talrijk dan in De Funen. De grotere vrijblijvendheid van buurtcontacten wordt door sommigen echter ook gewaardeerd: *"Maar het is allemaal heel los. En dat vind ik zelf ook heel plezierig. Het zijn je burens en het is leuk om ze te kennen maar je hoeft ook weer niet heel close te worden. Dus het is ook wel weer een prettig gevoel dat je het ook weer los kunt laten, en dat je ook je andere contacten in de stad hebt."*

Locatie

De centrale locatie van het Westerdokseiland ten opzichte van tal van voorzieningen en in veel gevallen het werk van de ouders wordt zeer gewaardeerd. *"Wij hebben geen*

auto bijvoorbeeld, bewust, want we zitten zo dichtbij CS dat we heel gemakkelijk alles met de trein kunnen doen". Ook alle vormen van Amsterdams openbaar vervoer zijn op loopafstand. De zeer goede locatie is een belangrijke motivatie voor de keuze van hun woning op Westerdokseiland. Eventuele nadelen van hun woning en woonomgeving worden er deels door gecompenseerd. Locationele nadelen betreffen toch vooral de voorzieningen voor de kinderen. Over de kinderopvang is iedereen zeer te spreken, maar scholen, park, speeltuin en sportvoorzieningen zijn bepaald niet naast de deur en voor kinderen zelfstandig eigenlijk niet te bereiken. Een van de geïnterviewde ouders, die samen met haar man een eigen zaak runt elders in Amsterdam, vertelt om tijdruimtelijke redenen de kinderen naar een school in de buurt van hun zaak te willen: "Dat is voor ons het meest ideale. De kinderopvang waar ze nu gaan, zit daar ook. We zitten wel te denken om hier in de buurt een school te vinden, maar als ie bij de zaak op school gaat, is het toch veel handiger".

Verhuisplannen

Op het Westerdokseiland zegt de helft van de gezinnen binnen twee jaar te willen verhuizen. Mogelijk fungeert Westerdokseiland voor hen als tussenstation. Naarmate het gezin ouder wordt, hebben zij meer twijfels of ze hun kind in deze woning willen laten opgroeien: redenen hiervoor zijn de indeling van de woning, een gebrek aan buitenruimte, een gebrek aan groen en voor een enkeling geldt ook dat met de geboorte van een kind Amsterdam in een wat ander daglicht komt te staan: Een respondent met een kind van 1 jaar zegt over dit laatste: *"Maar de stad Amsterdam heeft zijn voors en zijn tegens. En de voors die worden voor mij toch wel steeds minder aantrekkelijk. En de tegens gaan steeds meer een rol spelen. Als er een kindje komt, ga je ook wel anders tegen de stad aankijken. Het is hier individueler, en drukker."* Tegenover de groep verhuiscandidate staat een groep tevreden gezinnen die voorlopig niet wil verhuizen. Dit zijn met name de gezinnen in een ruime koopwoning met een eigen buitenruimte, die op het Westerdokseiland voornamelijk op de begane grond zijn. Zo zegt een respondent: *"We zullen hier niet vrijwillig weggaan. Ik vind het een hele goeie locatie, we profiteren veel van de binnenstad, van de buurt en het is toch heel rustig"*.

6. Conclusies

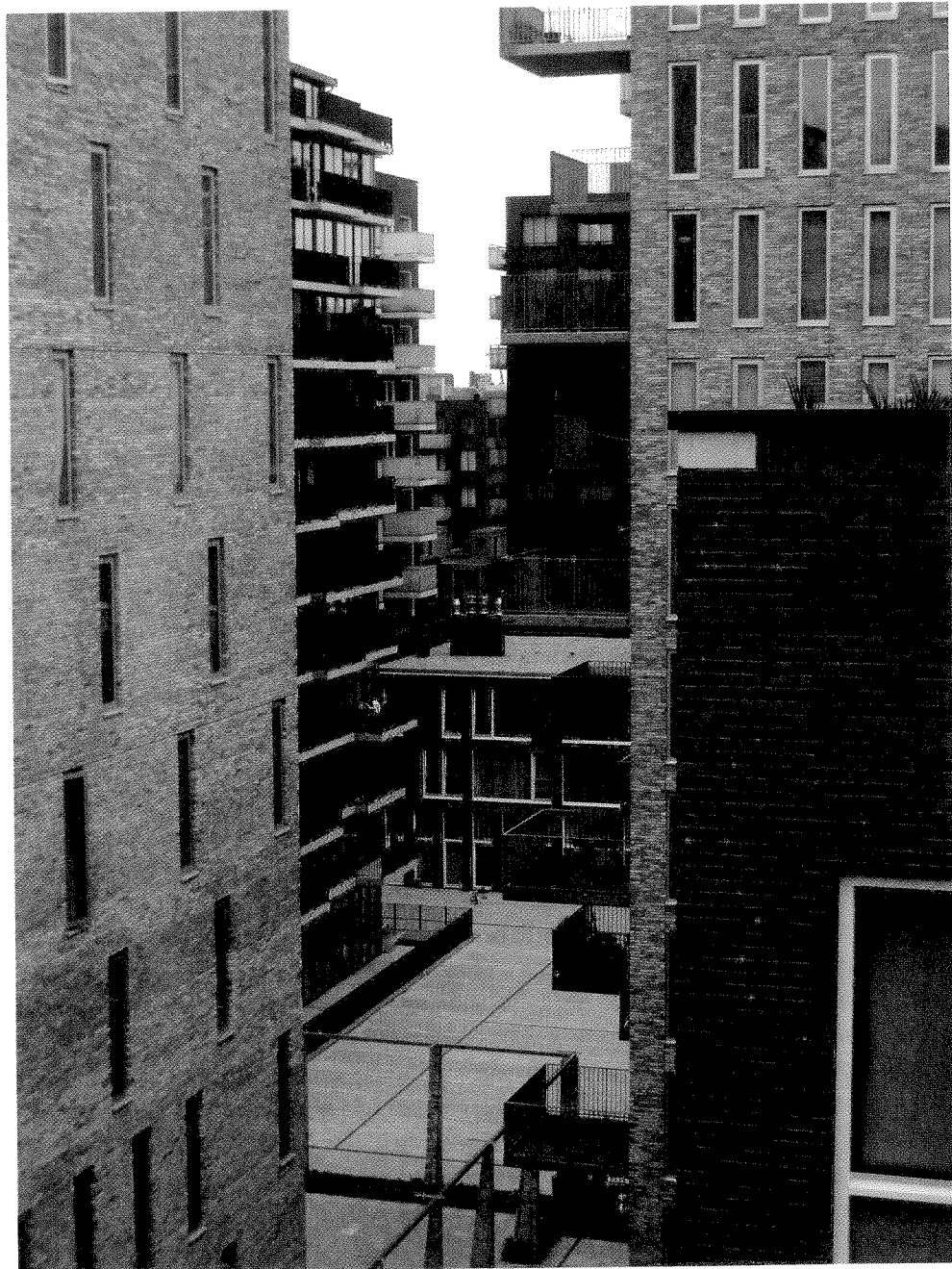
De hier gepresenteerde studie is een eerste voorlopig en explorerend onderzoek naar middenklassegezinnen in dichte woonpakking waarbij de vraag naar de waardering

van deze – vanouds als niet voor gezinnen bestempelde – woonvormen centraal stond. Opvallendste uitkomst is dat het wonen in een appartement door de geïnterviewde gezinnen niet als op voorhand ongeschikt wordt bestempeld. Dit is een interessante uitkomst die als een omslag in het Nederlandse woonideaal van de eengezinswoning kan worden beschouwd. Net als in een aantal andere Europese steden lijkt het wonen in appartementen voor sommige gezinnen een geaccepteerde woonvorm te worden. De meeste geïnterviewde gezinnen missen een eigen tuin niet. Wel blijft de grootte van de woning, en dan vooral het aantal kamers, een belangrijk aandachtspunt. Veel appartementen zijn te klein. En er is een grote behoefte aan een bruikbare vorm van privé buitenruimte (dakterrassen/balkon) en aan collectieve speel- en ontmoetingsruimte.

Tussen de De Funen en het Westerdokseiland zijn een aantal opvallende verschillen geconstateerd. Op het Westerdokseiland zijn meer klachten te horen. Het is zelfs zo dat de helft van de geïnterviewde gezinnen hier al weer denkt aan vertrekken. Stuiten wij hier op de grenzen van een acceptabele dichtheid voor gezinnen? De wel heel hoge dichtheid van het Westerdokseiland lijkt niet de hoofdoorzaak van de ontevredenheid. Het is veel meer het ontbreken van een kindvriendelijke buitenruimte die gemist wordt. Het gesloten bouwblok van de courts maakt dat kindergeluid al snel tot overlast leidt. In De Funen is geen van de geïnterviewden op zoek naar een woning op een andere locatie. Het lijkt erop dat de kindvriendelijke buitenruimte van De Funen beter aan het nieuwe stedelijke gezinswoonideaal voldoet. Daar komt nog bij dat de locatie van De Funen ten opzichte van school, kinderopvang en speeltuin ideaal is: nabij, lopend en verkeersvrij te bereiken. Op het Westerdokseiland zijn zowel de verblijfskwaliteiten van de directe woonomgeving als de locatie ten opzichte van veel kindervoorzieningen problematisch.

Dit onderzoek laat zien dat stad en kind in de praktijk naar elkaar toegroeien. Van de kant van de geïnterviewde gezinnen is een hoge mate van acceptatie over tal van 'onhandige zaken' zoals het gebrek van een slaapkamer of weinig speelruimte. Dat moet gezien worden tegen de achtergrond van de krappe Amsterdamse woningmarkt. In andere Nederlandse steden worden appartementen waarschijnlijk nauwelijks door gezinnen gekocht. Het lijkt erop dat deze Amsterdamse gezinnen primair op de locatie van het appartementencomplex hebben gelet en dan vooral de locatie ten opzichte van werk, stadscentrum en openbaar vervoer. Een gunstige locatie bezien vanuit een volwassen leven loopt echter niet altijd (of soms juist niet) parallel aan een gunstige locatie ten opzichte van kindvoorzieningen. De Funen is op dit punt de gunstige uitzondering. In overeenstemming met de literatuur (Van Vliet, 1983) lijken we te kunnen concluderen dat hoge dichtheden niet per se negatief gewaardeerd worden door huishoudens met kinderen, maar dan moeten er wel pluspunten tegenover staan zoals genoeg buurkinderen en goede speel- en ontmoetingsruimten.

Westerdokseiland

Hoge dichtheden kunnen ertoe bijdragen dat relatief veel gezinnen in elkaars nabijheid wonen en dat de geïsoleerde gezinssituatie voor zowel ouders als kinderen wordt opgebroken. Gemeenschappelijke goed te gebruiken buitenruimte is dan belangrijk zoals ook de opbloeiende stoepculturen elders in de grote steden laat zien (Karsten, 2008). Nieuwe vormen van stedelijk gezinsleven lijken gepaard te gaan met een hang naar nieuwe collectieven gedeeld met 'ons soort mensen'. De vraag is wat dat gaat betekenen voor een ongedeelde stad, zowel in termen van huishoudens met en zonder kinderen als in termen van etniciteit. Wij kregen de indruk dat de nieuwe gezinscollectieven bestaan uit tamelijk homogene groepen, maar dat de wereld van de kinderen breder is. Dat maakt het interessant om in een volgend onderzoek de ervaringen van kinderen centraal te stellen. Het is eigenlijk vreemd dat er in Nederland nooit een onderzoek geweest is dat laat zien hoe het voor kinderen is op 'hoog/boven te wonen'. Hoe ziet het dagelijks leven van kinderen die opgroeien in appartementencomplexen eruit? Hoe is het om gebruik te moeten maken van de lift om beneden te kunnen spelen? Doe je die moeite, staan ouders je dat toe, kunnen vriendjes je ophalen? Of gaan ouders op zoek naar alternatieven zoals de camping waar in het weekend volop gespeeld kan worden in het groen? Allemaal interessante vragen voor verder onderzoek.

Literatuur

- Bekius, E. (2010) *Creatief met kinderen*. Amsterdam: UvA (bachelorscriptie).
- Bjorklid, P. (1982) *Children's outdoor environment*. Stockholm: University of Stockholm.
- Boterman, W. & L. Karsten, S. Musterd (2010) Gentrifiers settling down? Patterns and trends of residential location of middle-class families in Amsterdam. *Housing Studies* (available on internet).
- Butler, T. (2003) *London Calling. The Middle Classes and the Remaking of Inner-London*. Oxford: Berg Press
- Brun, J. & J. Fagnani (1994) Lifestyles and locational choices. *Urban Studies*, 31, p. 921-934.
- Chawla, L. (ed.) (2002) *Growing up in an urbanising world*. London: Earthscan.
- Christensen, P. & M. O'Brien (eds.) (2003) *Children in the city. Home, neighbourhood and community*. London/New York: Routledge Falkner.
- Costello, C. (2005) From prisons to penthouses: the changing images of high-rise living in Melbourne. *Housing Studies*, 20 (1), p. 49-62.
- Dempsey, N. (2006) Revisiting the compact city? Special Issue *Built Environment*, vol. 36, no.1, p. 5-8.
- Dijkers, T. (2010) *Wonen op een hoogstedelijke locatie: ook iets voor gezinnen?* Amsterdam: UvA (bachelorscriptie).

- Dockerey, A. (2010) *Housing and children's development and wellbeing: a scoping study*. Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute.
- DRO (2010) *Structuurvisie Amsterdam 2040: Economisch Sterk en Duurzaam*. Amsterdam: Municipality of Amsterdam, Dienst Ruimtelijke Ordening.
- Fincher, R. (2004) Gender and life-course in the narratives of Melbourne's high-rise housing developers. *Australian Geographical Studies*, 42 (3), p. 325-338.
- Gifford, R. (2007) The consequences of living in high-rise buildings. *Architectural Science Review*, vol. 50, no. 1, p. 2-17.
- Howley, P. (2010) 'Sustainability versus Liveability': an exploration of central city housing satisfaction. *International Journal of Housing Policy*, vol. 10, no. 2, p. 173-189.
- Jarvis, H. & A. Pratt, P. Wu (2001) *The secret life of cities: the social reproduction of everyday life*. Harlow: Pierson Education Ltd.
- Karsten, L. et al (2001) *Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend*. Assen: Van Gorcum.
- Karsten, L. (2007) Housing as a Way of Life. Towards an Understanding of Families' Preferences for an Urban Residential Location. *Housing Studies*, 22, p. 83-98.
- Karsten, L. (2008) The upgrading of the sidewalk: from traditional working-class colonisation to the squatting practices of urban middle-class families. *Urban Design International*, vol. 13, p. 61-66.
- Karsten, L. (2009) From a top-down to a bottom-up urban discourse: (re) constructing the city in a family-inclusive way. *Journal of Housing and the Built Environment*, vol. 24: p. 317-329.
- Knox, P. ed (1993) *The restless urban landscape*. New Jersey: Printice Hall.
- Lupi, T. (2008) *Buiten wonen in de stad. De place making van IJburg*. Amsterdam: Aksant.
- Mitrany, M. (2005) High density neighbourhoods: who enjoys them? *Geojournal*, vol. 64, p. 131-140.
- Nirov (2011) *Prachtig Compact NL. Zes succesverhalen over bouwen binnen de bestaande stad*. Den Haag: Nirov/Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- SCP (2001) *De stad en de omtrek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Soja, E. (2000) *Postmetropolis: critical studies of cities and regions*. Bodmin: MPG books.
- Stevenson, A. & E. Martin, J. O'Neill (1967) *High living; a study of family life in flats*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Vliet, W. van (1983) Families in apartment buildings. Sad storeys for children? *Environment and Behavior*, 15, no. 2: 211-234.
- VROM (2008) *Randstad 2040*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Yuen, B. (2005) Romancing the high-rise in Singapore. *Cities*, vol. 22, no. 1, p. 3-13.
- Zukin, S. (1995) *The Cultures of Cities*. Cambridge: Blackwell Publishers.